

М.Х. ДУЛАТИ АТЫНДАҒЫ ТАРАЗ ӨңІРЛІК УНИВЕРСИТЕТІ
КІТАПХАНАЛЫҚ-АҚПАРАТТЫҚ ОРТАЛЫҚ

«Ахмет Байтұрсынұлы – тіл туының тұғыры»

(Библиографиялық көрсеткіш)

Тараз 2022

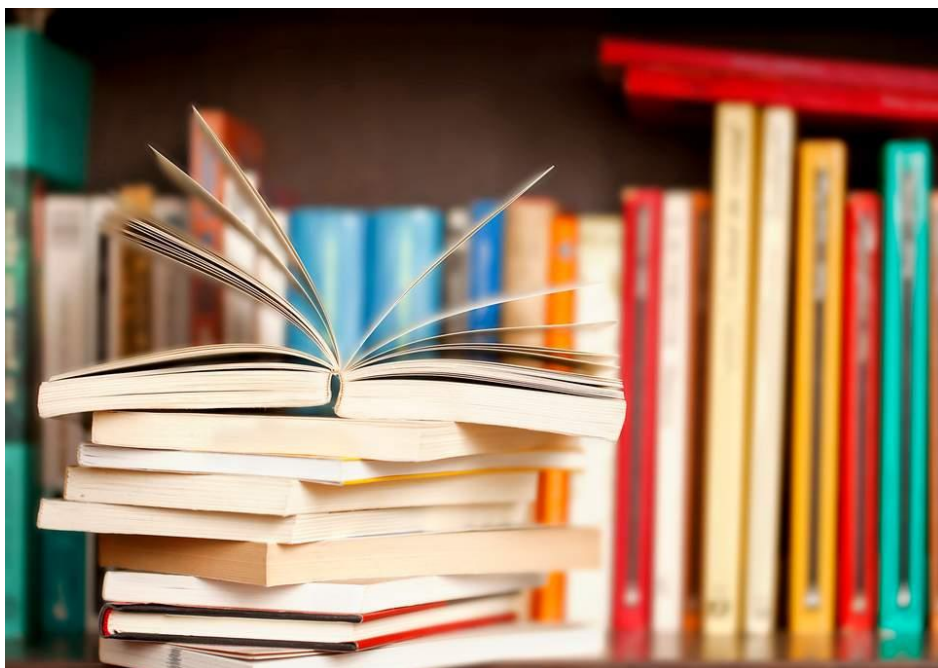

АЛҒЫ СӨЗ

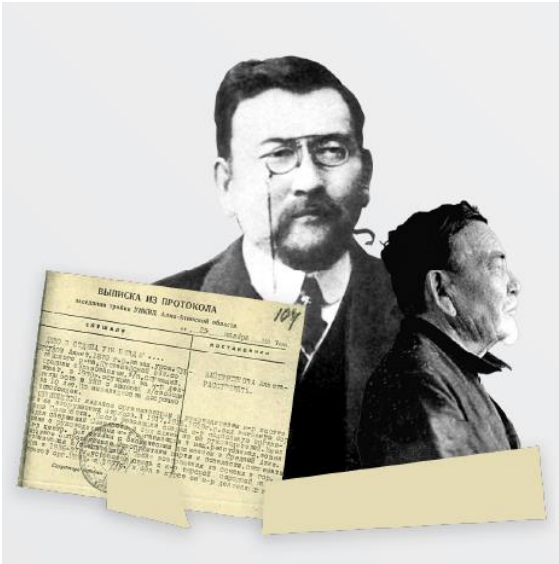
Биыл, яғни 2022 жылы Ахмет Байтұрсыновтың 150 жылдығы ЮНЕСКО-ның атаулы күндер күнтізбесіне енгізілді. Ахмет Байтұрсынов (1872-1937) – қазақ ақыны, мемлекет қайраткері, әдебиет зерттеуші ғалым, ұстаз, аудармашы, ағартушы, публицист, ұлттық жазудың реформаторы, қазақ лингвистикасы мен әдебиеттанудың негізін қалаушы, Алаш-Орда өкіметінің мүшесі.

Ахмет Байтұрсынов шығармашылық жұмысын өлең жазудан бастаған. Онда ол еңбекші халықтың ауыр халін, арман-тілегін, мұң-мұқтажын көрсетіп, жұртшылықты оқуға, білім-ғылымға, рухани биіктікке, адамгершілікке, мәдениетті көтеруге, еңбек етуге шақырады.

Ахмет Байтұрсыновтың еңбектері кітапхана оқырмандары арасында кеңінен насихатталады. Ақын мұрасы әлемдік мәдениеттің бір бөлігіне жатады және ол бүкіл адамзатқа қол жетімді болуға міндетті.

А. Байтұрсыновтың өмірі мен қызметі

Кезінде репрессияға ұшырап, мерт болған боздақтар қайта тірілді, сөнген жанып, жоғалған табылды. Алыптар қайта оралды. Тұтас буынның төлбасы, кешегі Абай, Ыбырай, Шоқан салған ағартушылық, демократтық бағытты ілгері жалғастырушы ірі ғалым-тілші, әдебиет зерттеуші, түрколог, дарынды ақын-аудармашы Ахмет Байтұрсынов қалыптасқан дәстүрлі құжаттар бойынша айтқанда, қазіргі Қостанай облысы, Торғай атырабындағы, Сартүбек деген жерде ел арасында беделді, қайратты кісі Шошақұлы Байтұрсын шаңырағында 1873 жылы 18 қаңтарда дүниеге

келген.

Ахметтің “Өмірбаянында” көрсетуінше: мешін жылы, 1872 жылы туған, № 5 ауыл, Тосын болысы Торғай уезі. Қалың қазақ ортасы, қаймағы бұзылмаған сахара тұрмысы табиғатынан дарынды туған баланың сезім дүниесін, ой әлемін тербеп толқытады. Әділетсіз өмірдің улы зары бала жүрегін он үшінде жаралайды. Әкесі Байтұрсын мен оның інісі Ақтас қорлық-зорлыққа шыдамай, 1885 жылы 12 қазанда ояз начальнигі Яковлевтің басын жарып жібереді. Мұның арты – дүние-мүлікті тартып алу, түрме, абақты, Сібірге 15 жылға жер аударылу.

Қазақстанда Байтұрсынов есімін ауызға алуға да, жазуға да тыйым салынған уақыттарда түркологтар тарапынан оқта-текте ол туралы бірен-саран пікірлер айтылып қалып жүрді. Әсіресе академик А.Кононов еңбегі қалың көпшілікті елең еткізді. Аты шартарапқа мәлім, беделді тілші ғалымның редакциясымен және алғысөзімен Мәскеуден 1974 жылы шыққан “Отандық түркологтардың библиографиялық сөздігі” кітабында Ахмет Байтұрсыновтың туған жылы, өскен ортасы, ата-бабасы, білім алған мектептері, қызмет еткен орындары, әлеуметтік-қоғамдық қызметі, басты еңбектері нақты айтылып, ол “араб алфавиті негізінде жетілдірілген қазақ әліппесінің авторы, қазақ тілінің фонетикасы, синтаксисі, этимологиясы, сол сияқты әдебиет теориясы мен мәдениет тарихы оқулықтарын жазды” деп тарихи тұрғыдан әділ көрсетілді. Кейбір қазақтың “қырағы” оқымыстылары бұл пікірлермен келіспей өз ұлтшылымызды өзіміз әшкерелейміз” деген пікір айтты.

Қазақстан азаттық алғанға дейінгі Ахмет Байтұрсынов туралы жазылған пікірлердің сілемі осындай. Күрделі тұлғаның өмірі, ғылыми, әдеби мұрасы жайлы тілшілер — Ә.Қайдаров, Т.Қордабаев, Р.Сыздықова, С.Кеңесбаев, әдебиетшілер – Қ.Мұқамедқанов, Р.Нұрғалиев, тарихшылар – К.Нұрпейісов, М.Қойгелдиев, С.Өзбеков, жас ғалымдар – А.Мектепов, Ғ.Әнесов, Б.Байғалиев т.б. еңбектері шыға бастады. Бір томдық шығармалары, үлкен көлемді “Ақ жол” (құрастырған Р.Нұрғали), “Тіл тағылымы” (құрастырған Р.Сыздықова) кітаптары басылды.

Ахмет Байтурсынов: биография и деятельность ...

Ахмет Байтурсынов (каз. Ахмет Байтұрсынұлы; ‎؛ 5 сентябрь 1872 года, Тургайская область — 8 декабрь 1937, Алма-Ата, Казахская ССР, СССР) — казахский просветитель, учёный-лингвист, литературовед, тюрколог, поэт и переводчик, общественный деятель и политический публицист. Член партии Алаш. Репрессирован в 1937 году. В Казахстане почитается как «Ұлт ұстазы» («Учитель нации»).

А. Байтурсынов был блестящим литератором, педагогом, лингвистом. Он реформировал казахскую письменность на основе арабской графики, дав возможность пользоваться ею миллионам казахов, живущими за пределами Казахстана. В 1912 году Ахмет Байтұрсынұлы исключил все чисто арабские буквы, не используемые в казахском языке, и добавил буквы, специфические для казахского языка. Новый алфавит, получивший название «Жаңа Емле» («Новая орфография»), до сих пор применяется казахами, живущими в Китае, Афганистане, Иране.

Разработал основы казахского языка и научную терминологию для определения казахской грамматики.

«Для того, чтобы сохранить свою самостоятельность, нам необходимо всеми силами и средствами стремиться к просвещению и общей культуре, для этого мы обязаны первым долгом заняться развитием литературы на родном языке. Никогда не нужно забывать, что на самостоятельную жизнь вправе претендовать только тот народ, который говорит на своем языке и имеет свою литературу...».

«А.Байтұрсынұв»

1. Алғы сөз.....	1
2. А. Байтұрсыновтың өмірі мен қызметі.....	2
3. Биография и деятельность.....	3
4. Әдебиеттер тізімі.....	6
5. Электронды ресурстар	8
6. Қорытынды.....	9

150
ЖЫЛ

Ахмет Байтұрсынов

A decorative flourish consisting of three stylized leaves or scrolls. To the right of the flourish are two small icons: a stack of three books and a quill pen in an inkwell.

1. Анарбек Мәдина Жүрсінқызы.

"Алаштану әдебиеттануының мәселелері" [Мәтін] : 6М020500-Филология: Магистрлік диссертация / Анарбек Мәдина Жүрсінқызы; Ғылыми жетекшісі: ф.ғ.д., доцент М.Көпбаева. - Тараз, 2020. - 62б.

2. Әбдиманұлы, Ө.

Алаштың азатшыл әдебиеті [Мәтін] : монография / Ө. Әбдиманұлы. - Алматы : "Қазақ университеті", 2019. - 438б.

3. Сүлейменов, П.М.

Әл-Фараби және қазақ халқының рухани мұрасы [Мәтін] : оқу құралы / П. М. Сүлейменов. - 2-ші басылым., өңд.толықт. - Алматы : Қазақ университеті , 2019. - 286б.

4. Сыздықова, Р.

Көптомдық шығармалар жинағы [Мәтін] : Оқу құралы. Т.13 : Қазақтың ғылым әлеміндегі алғашқы алыптар / Р. Сыздықова. - Алматы : Ел-шежіре, 2018. - 384б.

5. Байменова Б.С

XX ғасырдың бас кезіндегі қазақ зиялыларының педагогикалық ой-пікірлері [Мәтін] : Оқу құралы / Б.С. Байменова. - Алматы : Эверо, 2017. - 167б.

6. Қазақ әдебиеті. Хрестоматия [Мәтін] : жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық / Құраст. Б.Ыбырайым, Р.Бердібай, Р.Нұрғали. - Алматы : Мектеп, 2015. - 384 б.

7. Тұрғараева, Г.М.

Ахмет Байтұрсыновтың қоғамдық-саяси және мемлекеттік қызметі (1872-1937) [Мәтін] : Монография / Г.М. Тұрғараева; , - Алматы : Нур-Принт, 2015. - 258б.

8. Әбдіқадырова Тұрсынай Рыстайқызы.

Алаш және ұлт қайраткерлері [Мәтін] : Монография / Әбдіқадырова Тұрсынай Рыстайқызы. - Тараз: ТарМПИ, 2014. - 342 б.

9. Қасабай Б.Ғ.

Қазақ әдебиетіндегі көркем публицистиканың қалыптасуы [Мәтін] : Гуманитарлық ғылымдар магистрі академиялық дәрежесін алу үшін дайындалған магистрлік диссертация / Б.Ғ. Қасабай; Ғылыми жетекшісі: ф.ғ.к., доцент Нусупова А.Ж. - Тараз : Тараз университеті, 2013. - 107б. - (Қолжазба құқығында).

10. Ахметова Ф. А.

Ахметова Ф. А. Қазақ балалар әдебиетінің тарихы және теориясы [Мәтін] : Ғылыми еңбектері / Ф. А. Ахметова; Ғылыми жетекші: академиялық дәрежесін алуға магистрлік диссертация / Ф. А. Ахметова; Ғылыми жетекші:

ф.ғ.к., доцент Ибраймов Қ.Ш. - Тараз : Тараз университеті, 2012. - 104б. - (Қолжазба құқығында).

11. Әбдиманұлы, Ө.

XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті [Мәтін] : Оқулық / Әбдиманұлы, Өмірхан. - Алматы: ЖШС РПБК "Дәуір", 2012. - 408б.

12. Ұлт болмысы [Мәтін]: Ел бүгіншіл, менікі ертеңгі үшін. Ахмет Байтұрсынұлы - 140. - Алматы, 2012. - 54б.

13. Мақпырұлы С.

Қазақ әдебиеті [Мәтін] : оқулық. 1-бөлім / С. Мақпырұлы, Т. Садықов. - 2-ші басылым. - Астана: Фолиант, 2011. - 192 б.

14. Әбдиманұлы Ө.

XX ғасырдағы қазақ әдебиетінің алғашқы кезеңі (1900-1940) [Мәтін] : Оқу құралы / Ө. Әбдиманұлы. - Алматы: Қазақ университеті, 2010. - 156б.

15. Имаханбетова, Р.

Ғасыр саңлағы: Ахмет Байтұрсынұлының шығармашылық ғұмырбаяны [Мәтін] : (мұрағат деректері негізінде) : монография / Р. Имаханбетова. - Астана: Педагогика-Пресс, 2010. - 304бет. - (Мұрағаттық суреттер, деректі құжаттардың ксеросканерлі көшірмелері).

16. Қалиев, С.

Этнопедагогика [Мәтін] : оқулық: ҚР Білім және ғылым министрлігі техникалық және кәсіптік білім беру / С. Қалиев, Ж. Молдабеков, Б. Иманбекова. - Астана: Фолиант, 2010. - 400б.

17. Қазақ балалар әдебиетінің хрестоматиясы [Мәтін]. 2-кітап: XIX ғасырдағы балалар әдебиеті / Құр.Шеген Ахметов. - Өңд.толықт.,3- бас. - Алматы: Арман-ПВ, 2009. - 264б.

18. Терминологиялық хабаршы. - № 3 (29). - Астана: Терминкор, 2009 -145б.

19. Бердібай Р.

Қазақ әдебиеті [Мәтін] : Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық / Р. Бердібай, Нұрғали Р. Ыбырайым Б. - Алматы : Мектеп, 2007. - 384б.

20. Қабдолов, З.

Қазақ әдебиеті [Мәтін] : жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманитарлық бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық / З. Қабдолов, С. Қирабаев, Х. Әдібаев. - Алматы: Мектеп, 2007. - 368б

21. Қазақ әдебиеті. Хрестоматия [Мәтін]: Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 11-сыныпқа арналған оқулық / Құраст.: Б.І.Байтұрсынбаев, Р.Бердібай, Р.Нұрғали. - Алматы: Мектеп, 2007. - 336б. - (Жаратылыстану-математика бағыты)

22. Қалиев, С.

Этнопедагогика [Мәтін]: Оқулық / С. Қалиев, Молдабеков, Ж., Иманбекова, Б.; Молдабеков Ж., Иманбекова Б. - Астана : Фолиант, 2007. - 400б. - (Кәсіптік білім).

23. Мақпырұлы, С.

Қазақ әдебиеті [Мәтін] : оқулық. 1 бөлім / С. Мақпырұлы, Т. Сыдықов. - Астана: Фолиант, 2007. - 192 б.

24. Байтұрсынов, А.

Әдебиет танытқыш [Мәтін] : Зерттеу мен өлеңдер / А. Байтұрсынов. - Алматы: Атамұра, 2003. - 208б.

25. Дүйсебаев С.Р.

Қазақ әдебиеті [Мәтін] : Оқу орыс тілінде жүретін мектептердің 9-сыныбына арналған оқулық / С.Р. Дүйсебаев, Т.Қ. Жұмажанова, Ә.Б. Мамырова. - Алматы: Білім, 2003. - 192б.

26. Әдебиет 6-сынып [Мәтін]: Жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған оқулық /

Сост: К.Ісләмжанұлы, С.Тілешова, Б.Әрінова, Р.Баттал. - Алматы: Атамұра, 2002. - 320б.

27. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы [Мәтін]: Оқу құралы. 2-кітап / Жалпы редакциясын басқарған Т. Кәкішұлы. - Изд.2, допол. и перераб. - Алматы: Қазақ университеті, 2002. - 455б.

28. Қалиев С.

Ахмет Байтұрсыновтың педагогикалық мұраларын оқу-тәрбие жүйесіне пайдалану [Мәтін] / С. Қалиев, Б. Иманбекова; ,. - Алматы: Өлке, 2002. - 224б.

29. Тұрысбек Р.

Қазақ әдебиеті [Мәтін]: 1920-40 жж. Әдістемелік нұсқау / Р. Тұрысбек. - Алматы: Қазақ университеті, 2002. - 82б.

30. Қазақ әдебиеті [Мәтін]: 11-сыныпқа арналған оқулық / Х.Әдібаев, М.Базарбаев, З.Қабдолов, Р.Нұрғалиев. - 4-ші бас. - Алматы: Мектеп, 2001. - 392б.

31. Қазақ прозасы [Мәтін]: Хрестоматия. Үш томдық: ҚР Мәдениет, ақпарат және қоғамдық министрлігі. Т.2: XIX-XX ғасырлар / Құраст.: Х.Сүйіншәлі. - Алматы: Ғылым, 2001. - 672б.

32. Синонимдер сөздігі [Мәтін]. - Алматы: А.Байтұрсынов атындағы Тіл білімі институты, 2001. - 312б.

33. Ұлттың ұлы ұстазы (Халықтың көрнекті қоғам қайраткері, ғалым, ағартушы Ахмет Байтұрсыновқа арналады) [Мәтін] / Құраст. В. Қ. Күзембаева. - Алматы: Орталық ғылыми кітапхана, 2001. - 316 б., суретті. - ("Ұлы тұлғалар" ғылыми-библиографиялық серия).

2000. - 113бет.

35. Байтұрсынов, А.

Әліп-би [Мәтін]: жаңа құрал / А. Байтұрсынов. - Алматы: Рауан, 1998. - 120б.

36. Қирабаев, С.

Қазақ әдебиеті (XIX ғасырдың екінші жартысы-XX ғасырдың басы) 10 сынып [Мәтін]: 10-сыныпқа арн.оқулық / С. Қирабаев, Қ. Мырзағалиев. - 2-ші бас. - Алматы: Рауан, 1998. - 271б.

37. Әдебиет 4-сынып [Мәтін] / Байқуатова О. - Алматы: Санат, 1997. - 144бет.

38. Әдебиет 6 сынып [Мәтін]: 6-класқа арналған оқулық-хрестоматия / Құрас.Ш.Кәрібаев, С.Тілешова, К.Назарғалиева. - Толық. 4-ші басылуы. - Алматы: Рауан, 1996. - 221б.

39. Қазақ әдебиеті 11-сынып [Мәтін]: 11 сыныпқа арналған оқулық. - Алматы: Рауан, 1996. - 327б.

40. Қазақ әдебиеті. Жоғары класс оқушылары мен абитуриенттерге арналған көмекші құрал [Мәтін] / Құраст.Қ.Алпысбаев. - Алматы: Атамұра, 1994. - 112бет.

41. Қазақ әдебиеті [Мәтін]: 11-класс / Х.Әбдібаев, М.Базарбаев, З.Қабдолов т.б. - Алматы: Рауан, 1994. - 320б.

42. Қызыл қырғын [Мәтін] / Құраст.К.Қасенов, Ә.Төреханов. - Алматы: Қазақстан, 1994. -123б.

43. Абайды оқы, таңырқа... [Мәтін] / Құраст. М.Мырзахметов. - Алматы: Ана тілі, 1993. - 160б.

44. Әбдіманов Ө.

"Қазақ" газеті [Мәтін] / Ө. Әбдіманов. - Алматы: Қазақстан, 1993. - 168б.

45. Қазақ әдебиеті тарихының өзекті мәселелері [Мәтін]: Ғылыми мақалалар жинағы. Оқу құралы / Құраст. Т.Қожакеев. - Алматы: Қазақ университеті, 1993. - 144б.

46. Ақ орда [Мәтін]: әдеби-көркем журнал. - Алматы: Наурыз, 1993. - 126б.

47. Байтұрсынов, А.

Тіл тағылымы (қазақ тілі мен оқу-ағартуға катысты еңбектері) [Мәтін] / А. Байтұрсынов. - Алматы: Ана тілі, 1992. - 448б.

48. Досжанов Д.

Абақты [Мәтін] / Д. Досжанов. - Алматы: Қазақстан, 1992. - 288б.

49. Қазақ әдебиеті хрестоматиясы 10-11кластар [Мәтін]: X-XI кластар үшін қосымша / Құраст.Т.Ақшолақов, Ә.Дайырова, Ә.Қанафин. - Алматы: Рауан, 1992. - 240б.

50. Байтұрсынов А.

Ақ жол: Өлеңдер мен тәржімелер, публ. мақалалар және әдеби зерттеу [Мәтін] / А. Байтұрсынов; Құраст.Р.Нұрғалиев. - Алматы: Жалын, 1991. - 464бет.

51. Қойшыбаев, Б.

Жазықсыз жапа шеккендер [Мәтін] / Б. Қойшыбаев. - Алматы: Қазақстан, 1990. - 168б.

А. Байтұрсынов. - Алматы : Жалын, 1991. - 460б.

Электронды ресурстар

2007-2018 жыл

1. Садуақас Н.А.

Профессор Қ.Жұбановтың фонетика-фонологиялық зерттеулері [Электронный ресурс] : Учебник / Н.А. Садуақас. - Алматы : Эверо, 2018. - 162б.

2. Қазақ әдебиеті. Хрестоматия [Электрондық ресурс] : жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық / Құраст.

Б.Ыбырайым, Р.Бердібай, Р.Нұрғали. - Алматы : Мектеп, 2015. - 384 б.

3. Қамзабекұлы, Д.

Омбының Алаш дәптері [Электрондық ресурс] : Олең-жырлар / Д. Қамзабекұлы. - Алматы : Жазушы, 2013. - 368 б.

4. Әбдиманұлы, Өмірхан.

XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті [Электрондық ресурс] / Әбдиманұлы, Өмірхан. - Алматы, 2012.

5. Еділханова, С.А.

XX ғасырдың басында Қазақстан ғылымы мен мәдениетінің дамуы [Электрондық ресурс]: Оқу құралы / С.А. Еділханова. - Ақтау: Ш.Есенов атындағы КМТЖИУ, 2011. - 63б.

6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы [Электрондық ресурс]: Оқу құралы. Екінші кітап / жалпы ред. бас. Т.Кәкішұлы. - Алматы: Қазақ университеті, 2002. - 455 б.

7. Нұрғали, Рымғали.

Қазақ әдебиетінің алтын ғасыры [Электронный ресурс]: зерттеу / Нұрғали, Рымғали. - Астана: Күлтегін, 2002. - 528 б.

8. Байтұрсынов, А.

Тіл тағылымы (қазақ тілі мен оқу-ағартуға қатысты еңбектері) [Электрондық ресурс] / А. Байтұрсынов. - Алматы: Ана тілі, 1992. - 448б.

9. Ақ жол [Электрондық ресурс]: Өлеңдер / А. Байтұрсынов; Құраст. Р.Нұрғалиев. - Алматы: Жалын, 1991. - 700мв.

10. Байтұрсынов, А.

Шығармалары [Электрондық ресурс] : өлеңдер, аудармалар, зерттеулер / А. Байтұрсынов; құраст. Ә. Шәріпов, Ш. Дәуітов. - Алматы: Жазушы, 1989. - 320 б.

«Басқадан кем болмау үшін біз білімді, бай һәм күшті болуымыз керек. Білімді болу үшін оқу керек. Бай болуға кәсіп керек.

Ал күшті болуға бірлік керек», деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, бүгінде қандай да бір жетістікке жету үшін әлбетте білім керек екені белгілі. Ал білімді жастары бар елдің экономикасы берік, тәуелсіздігі мәңгі болатыны сөзсіз.

Ахмет Байтұрсынұлы – өзінің саналы ғұмырын ұлт мүддесіне арнаған мемлекет және қоғам қайраткері. Төккен тері мен жазған еңбектерінің барлығынан өз халқының тағдырына жанашырлықтан туған жанкештіліктің, отаншылдықтың, биік парасат пен пайымның болмысы көрінеді..

«Ахмет Байтұрсынұлы – тіл туының тұғыры»: Библиографиялық көрсеткіш /Құрастырушы: Увалиева Ш. – Тараз: М.Х. Дулати атындағы ТарӨУ – Кітапханалық – ақпараттық орталық, 6.1 №8 оқу залы, 2022. – 11б. (Әдебиеттер: 52 аталым кітап, 65 дана , электрондық ресурстар- 10).

«Ахмет Байтұрсынұлы – тіл туының тұғыры»: Библиографический указатель/ Составитель: Увалиева Ш. 6.1 №8 оқу залы – Тараз: Библиотечно-информационный центр ТарПУ имени М.Х. Дулати, 2022. – 11 с. (Литература: 52 наименований, 65 экз, электронные ресурсы-10).